

Bereesjiet III (Genesis 4: 1-12)

27 oktober 2019 / 28 Tisjri 5780

Thema: De stem van het bloed

Inleiding

De maand Tisjri met z'n grote feesten is vrijwel voorbij. De synagoge is begonnen om de Torah weer van voren af aan te lezen. Want het laatste woord kan nooit een Tora-rol in doeken gewonden in een schrijn zijn, maar zal altijd een levend woord zijn dat tot ons spreekt.

De eerste Sidra loopt van Genesis 1:1 t/m 6:8 en heet Bereesjiet; naar het eerste woord in de Bijbel: 'Bereesjiet', letterlijk vertaald: 'in aanvang', of 'in hoofde', of 'in begin of beginsel'. Er staat geen lidwoord voor *reesjiet*. Sommigen vertalen dan ook 'Om te beginnen, of principieel, dit: God schiep de hemel en de aarde'. Met andere woorden: 'Wij zitten hier niet door toeval. Achter hemel en aarde, achter ons leven zit een bedoeling, zit Iemand met een bepaalde intentie'.

En de hele Bijbel gaat over die intentie en de bedoeling van ons leven. 'Waarom zijn wij hier?'

Als je onbevangen de Bijbel gaat lezen, dan is het eigenlijk verbijsterend om te zien hoe snel het mis gaat. Eerst hoor je voortdurend zeggen dat de dingen 'tof' zijn, dwz 'naar Gods bedoeling', maar in hoofdstuk 3 heeft de mens zich van deze God en zijn bedoelingen al losgemaakt; in hoofdstuk 4 wordt al een kwart van de mensheid vermoord (als ik de Bijbeltekst letterlijk neem, wat natuurlijk ook zonde is); en in hoofdstuk 6 wist God zijn hele schepping al weer uit; als was Hij een kunstenaar die niet weet hoe snel hij zijn aquarel in het water moet gooien voordat iemand zijn mislukte werk ziet.

En God kan het doen, hé? Hij is de schepper, de pottenbakker; het is aan Hem om zijn schepping ook weer als mislukt weg te gooien. Ik heb zelf wel voor minder vliegen en wespen gedood, en ik heb die ingenieuze wondertjes van leven niet eens zelf gemaakt laat staan de bedoeling van hun leven doorgrond.

Zo lijkt Bereesjiet dus ook gelijk het einde te zijn. De laatste woorden in deze Sidra: 'Wegvagen zal ik de mens en alles wat Ik heb gemaakt, want Ik heb spijt dat ik ze gemaakt heb'.

Nou, nee, goed, ik moet eerlijk zijn: dat zijn de *op één zin na* laatste woorden van deze Sidra; want in de laatste zin lijkt God toch opnieuw te willen beginnen, namelijk met Noach. Dus op het nippertje blijft toch het principe staan: God heeft deze wereld gewild, en Hij heeft er een bedoeling mee.

Valt er voor ons iets te leren uit die eerste hoofdstukken? Nou, mij dunkt; in deze leerdiensten hebben we al bij heel wat stof stilgestaan. Ik kies vanavond met u voor het begin van hoofdstuk 4: het verhaal van een moord en spits dat toe op 'de stem van het bloed'.

Dan zegt de ENE tot Kaïn: waar is Abel, je broer? Hij zegt: mij onbekend, ben ik mijns broeders hoeder? Hij zegt: wát heb je gedaan?! Een stem! Stromen van bloed van je broeder schreeuwen mij toe van de grond!

Waar je als christelijke theoloog wel eens helemaal van in de war raakt is dat in rabbijnse theologie allerlei bijbelteksten met elkaar worden verbonden zonder dat er rekening mee wordt gehouden dat de ene tekst toch in een heel ander verband staat dan de andere tekst; en dat de ene tekst ook in een heel andere tijd heeft geklonken dan de andere tekst. Hoe vaak heb ik niet gezegd dat je teksten niet uit hun verband mag rukken? Dan zei ik tegen mijn catechisanten; Je mag niet op de ene plek lezen 'en Judas ging heen en hing zich op' en dat verbinden het woord van Jezus 'ga heen, en doe gij evenzo'. Van dat soort teksten rijgen, alsof je kralen rijgt, krijg je grote ongelukken. En dat verbod om teksten uit hun verband te halen wil ik dus toch maar handhaven.

En wat zou u ervan zeggen als ik het boek Exodus opeens ga verklaren met teksten uit de Openbaringen aan Johannes? Dan zegt u toch: je haalt de hele chronologie van de Bijbel overhoop; je kunt wat in later eeuwen is bedacht niet van toepassing laten zijn op vroegere eeuwen?!

Toch gebeurt dit in rabbijnse theologie allemaal wel. En toch 'verongelukken' zij daarbij niet! Maar dat komt denk ik vooral doordat zij op een heel andere manier met de Bijbel omgaan dan wij. Het jodendom is een godsdienst van interactief leren. Zij zien als het ware al die bijbelteksten – ook al staan die in een ander verband en in een andere tijd - als zijn die in gesprek met elkaar; en als nodigen die teksten jou, als lezer-luisteraar, uit om aan dat gesprek te gaan deelnemen; jij, in je eigen verband en in je eigen eeuw; zodat je van elkaar blijft leren. Er is dan – heel anders dan christenen doen – ook nooit een laatste conclusie, zo van 'jij hebt gelijk, dat is de waarheid'; nee, het gesprek gaat altijd door, met altijd nieuwe vragen van steeds weer nieuwe gesprekspartners. Interactief leren van elkaar.

En daar zit ook een – als ik het zo mag noemen – liturgische logica achter. Nietwaar, u bent in deze diensten wat vertrouwd geraakt met al die Sidrot, vandaag Sidra Bereesjiet. Stel nu: je zit in de synagoge, je hoort al die Sidrot langskomen, al die bijbelteksten in gesprek met elkaar én met jou. Dan kan ik vandaag toch niet van je vragen: wil je nu even alles vergeten wat je het afgelopen jaar hebt geleerd en besproken, want we beginnen vandaag weer van voren af aan? Dat kan toch niet? Dat is alsof ik u iedere keer aan het eind van het synagogale jaar, aan het eind van het lezen van de Torah weer terugzet in klas 1. Nee, u wilt doorstuderen, verder leren, het gesprek voortzetten, gewapend met de kennis die u in het afgelopen jaar, of de afgelopen jaren of zelfs een leven lang, hebt opgedaan.

Nou, laten we dat vanavond dan ook eens een beetje oefenen en op deze manier Genesis 4 aanvlagen.

Dan hebben we dus net de lezing van Deuteronomium achter de rug. En u hebt daar ook weer van alles gehoord en geleerd en u hebt u zich er misschien zelfs tegenaan bemoeid met uw eigen exegese; mooi! En, stel, u hebt nog helemaal helder voor de geest het gesprek in de laatste hoofdstukken van Deuteronomium over 'onschuldig vergoten bloed'.

Ja, hebt u dat weer helder? Nee?

Goed, dan ik moet u eerst even helpen; maar dan wel onthouden voor een volgend jaar hé? Anders zitten we hier elk jaar hetzelfde gesprek te voeren. Dan zet ik u een paar klassen terug!

Goed; ik haal even bij u op:

Deuteronomium 19. Laten we daar beginnen. Daar is iemand gedood. Maar de dader zegt: het was per ongeluk. Ik sloeg, hij viel; ik vind het vreselijk. Jullie weten toch dat ik verder niets tegen hem had? Het was per ongeluk! Even later: nóg een ongeluk. Bij het houthakken schiet bij iemand de ijzeren bijl van de steel; die raakt een ander die daardoor sterft. Per ongeluk!

Ja, maar per ongeluk of expres: daar komt een razend familielid van de gestorvene aan die de dader wel even een kopje kleiner zal maken. Stop, zegt de HERE God, en geeft een wet aan Mozes: je moet vrijplaatsen maken, zeker ook straks in het beloofde land. Een vrijplaats waar de dader heen kan vluchten en waar rechters zijn die hem een eerlijk proces geven. En die vrijplaatsen mogen niet te ver weg zijn, anders wordt de dader misschien al onderweg door de wreker ingehaald; die slaat hem dan dood, terwijl hij toch echt onschuldig was; het was per ongeluk. En dat zal niet in gebeuren in mijn land, zegt de HERE God, dat onder mijn volk onschuldig bloed vergoten wordt. Want dan laden jullie bloedschuld op je; en bloedschuld zal Ik niet door de vingers zien. Laat nooit onschuldig bloed vergoten worden.

Maar: als de rechters bij het proces erachter komen dat er wél haat in het spel was, dat het helemaal niet 'per ongeluk' was, dan staat het hen vrij om het familielid toestemming te geven voor de doodstraf.

Deuteronomium 21. In het open veld is het lichaam gevonden van iemand die vermoord is. Maar niemand heeft die moord gezien, de dader is niet te achterhalen. De wet van Mozes wordt: meet de afstand tussen de vermoorde en de dichtstbijzijnde woonplaatsen. Stel de dichtstbijzijnde plaats verantwoordelijk. De leiders van die plaats moeten in een ruig beekdal, waar nooit iets zal worden gezaaid of geoogst, een jonge koe doden. Dan moeten de Levitische priesters komen om een verzoeningsrite uit te voeren. De leiders van die plaats moeten daarvoor boven die dode koe hun handen wassen en daarna in koor uitspreken: 'Onze handen hebben dit bloed niet vergoten, onze ogen hebben het niet gezien. Ach, HERE, houd Israel, het volk dat U bevrijd hebt, niet verantwoordelijk voor deze moord, en reken het ons niet aan dat er onder uw volk een onschuldige is gedood.' Alleen zo zal wordt die plaats en haar bevolking bevrijd worden van bloedschuld.

En dan nog Deuteronomium 27. De Levitische priesters spreken voor heel Israel uit wat in Israel verboden is, waarmee je zelfs een vloek op je laadt. En het volk moet steeds reageren met een 'Amen'. En zo horen we de Levieten onder andere zeggen: 'Vervloekt is een ieder die in het geheim een ander vermoordt'. En heel het volk antwoordt: 'Amen'. 'Vervloekt is een ieder die een geschenk aanneemt om onschuldig bloed te vermoorden'. En heel het volk antwoordt: 'Amen'.

Goed, dat hebben we dus net in de afgelopen weken gehoord. En we hebben er – stel, hé, dat u Jood was – gesprekken over gehad, erover gediscussieerd en er allerlei lessen uit getrokken. En gewapend met deze kennis komen we dan Genesis 4 weer tegen op onze weg door het synagogale jaar.

Er is iemand vermoord.

Ik zie even geen dichtstbijzijnde vrijplaats waar de dader naartoe kan rennen voor een eerlijk proces. Dus ik denk dat u die vrijplaats maar even moet zijn. Hij rent hier vanavond immers bij ons naar binnen. Dat betekent ook dat u en uw rechters dat proces maar moeten voeren.

Dus daar gaan we. Laten we maar gewoon vragen stellen.

Eerst maar 'Hoe heet je?'. 'Kaïn'.

'Beetje aparte naam, wel; verworvene?'

'Ja, mijn moeder riep na mijn geboorte uit dat ze een man had verworven met hulp van de HERE God. Het kan ook zijn dat ze bedoelde dat ze haar eigen man had verworven met mijn geboorte. Dat zie je soms wel, dat een vrouw hoopt dat een kind de liefde met haar man zal vernieuwen. Er is ook nogal wat gebeurd in hun huwelijk; de hele wereld is daardoor gaan wankelen; dat doet wat met je; lang verhaal. Het kan trouwens ook zijn, dat is me wel verteld, dat ik de helft van een tweeling was; dat ik nog een zusje heb, maar over haar kan ik niets vertellen'.

'Oké; dank je wel voor deze psychologische uiteenzetting en je warrige en verwarde informatie'.

'Nou, nee, dat is nog niet alles. Ik heb ook nog een broer. Het kan zijn dat hij ook mijn tweelingbroer is. Dat wordt mij nooit helemaal duidelijk.

Hoewel ze ook wel weer zeggen dat hij gewoon later geboren werd dan ik, samen met twee tweelingzussen, dus nóg vier meisjes in ons gezin..'

'Wacht, wacht; anders wordt het hier te veel voor ons; we hebben alleen de meest relevante informatie nodig. Om wie of wat gaat het?'

'Om mijn broer'.

'Oké; en die heet?'

'Abel'.

'Nikswaard? Wie noemt een kind nou Nikswaard?'

'Mijn ouders dus'.

'Je hebt wel heel aparte ouders die wel of niet een zevenling hebben gekregen en die één van hun kinderen Nikswaard noemen. Zo'n naam lijkt me vragen om ongelukken. Hoe komt zo'n jongen ooit over zoiets heen?'

'Nou. Valt wel mee hoor. Abel trekt zich er geloof ik niet zoveel van aan. Hij leeft dicht bij God. Hij is een herder...'

'O, mooi, wij zijn ook vooral een herdervolk..'

'Ja, en hij offert altijd de eerstelingen van zijn schapen, zoekt het beste voor God uit..'

'Wel is het waarachtig? Dat doen wij ook volgens de wetten van Mozes..'

'Ja, ik heb begrepen dat meer rechtvaardigen dat doen; ik vind dat altijd een beetje dom. Ik ben niet zo herder- en hoederachtig, geloof ik'

'Dat oordeel laat ik maar even aan jou. Maar goed, je stuift nu bij ons binnen, omdat...'

'Ik heb hem gedood.'

'Wat? Je hebt Nikswaard gedood. Toe maar. Per ongeluk of expres? En zit er nu iemand achter je aan, een bloedwreker die we hier binnenkort ook kunnen verwachten?'

'Ja, dat kun je wel zeggen'.

'Heeft die bloedwreker een naam?'

'Ja. Het is de HERE God zelf die achter mij aanzit. Die kan hier nu elk moment binnenvallen'.

'Pardon?! Eh, vind je het goed dat ik me even met mijn mederechters terugtrek voor overleg?'
Nou mensen, kampvuur....

Ja, zo komt zo'n verhaal wel tot leven. En er is gigantisch veel over te vertellen en nog veel meer over te vragen. De verleiding is groot om de hele avond zo door te gaan, maar ik beperk me tot het onderwerp dat ik voor vanavond gekozen heb: het doden van onschuldig bloed; en de bloedschuld, de vloek van God zelf die je over je heen haalt met het doden van onschuldig bloed; dan komt Hijzelf achter je aan.

Gelet op die teksten die we hoorden uit Deuteronomium zult u beseffen hoe diep de huiver in het volk Israel zit voor het vergieten van onschuldig bloed. Bloed is leven in de Bijbel. En leven is door God gegeven, en het is eigenlijk ook zijn geheim wat leven is. En elk leven heeft ook een eigen stem. En God luistert naar al die stemmen.

En onschuldig vergoten bloed heeft een stem als geen ander. 'Het schreeuwt mij toe vanaf de aardbodem', zegt God tegen Kaïn, 'de stromen van bloed van Abel'. De rabbijnen zeggen: dat is ook het bloed van de volgende generaties die uit Abel hadden kunnen ontstaan. Wie iemand vermoordt, vermoordt ook de toekomst.

Ja, ik denk daar wel eens over na. Dat ik geen Joodse jongens en meisjes om mij heen had op school, omdat de ouders die hen hadden kunnen baren, vlak voor mijn geboorte zijn vermoord. Hoeveel Joden hadden er inmiddels niet kunnen zijn? Ook de generaties die er hadden kunnen zijn, zijn vermoord.

Ja, en ik denk daar wel eens over na, wat een stem dat bloed moet hebben; dat moet een verschrikkelijk schreeuwen zijn dat uit Europa tot in de hemel klinkt. Zoals Israel in Psalm 79 zegt: 'Doe voor ons oog de volkeren ervaren dat Gij het bloed hoort roepen van de aarde'. Wreek ons!

En ik denk daar wel eens over na als mensen zeggen dat de HERE God in Europa niet meer leeft en de kerk daardoor leeglopen. Dan denk ik wel eens: bloedschuld; Hij heeft Europa vervloekt, Hij heeft ons gewoon verlaten. Hebreeën 11 en Lied 272: het bloed van Abel spreekt, roept nog steeds. En als ik denk aan al dat onschuldig bloed dat in de loop der tijd en nog steeds overal op deze wereld vergoten wordt...

God roept waarschijnlijk elke dag: 'Waarom?' En: 'Wát hebben jullie gedaan!?' Stromen van bloed schreeuwen mij toe!' 'Nu dan, vervloekt jij...'

In het evangelie horen we dat Judas er niet mee leven kan. Hij had zijn eigen redenen om Jezus over te leveren, maar als hij ziet dat ze Jezus ter dood veroordelen, doet hij er alles aan om de uitvoering van het vonnis te voorkomen. Hij kent zijn teksten uit de Torah (Deut.; Gen.). En hij heeft lef. Hij heeft ook berouw; veel meer dan Petrus. En hij gaat terug naar de leiders van het volk, hij spreekt hen aan: 'Dit is onschuldig bloed! Hem doden betekent een vloek over ons leven; over mijn leven.' Ze redden Judas niet, laten hem letterlijk en figuurlijk stikken in zijn bloedschuld.

Pilatus, toch een man die niet keek op een dode meer of minder, mag een heiden zijn met andere goden, maar ook hij zegt: 'Ik pas'. Hij wast zijn handen (Mat.27:24)! Dat doet hij voor het oog van al die mensen die die rite kennen uit Deuteronomium. Leiders die hun handen wassen. 'Ik ben

onschuldig aan de dood van deze man'. Onschuldig bloed, hij wil zich er niet aan branden.

En dan – neeeee, dat kan niet waar zijn... – de hele menigte van Israel die zegt: 'Zijn bloed op ons en onze kinderen!' Dat zeg je niet als elk jaar de Tora langskomt met Deuteronomium en Genesis, als je weet hoezeer je hiermee Gods toorn op je hals haalt. Dat kunnen ze alleen maar zeggen als ze Hem echt schuldig vinden.

Ja, maar ze hebben het toch maar gezegd, zeggen de christenen. En de kerk heeft dat 'onze kinderen' gelijk maar uitgebreid tot alle generaties van Israel in alle tijden; vloek op alle Joden. En vele kerkleden hielpen die vloek ook uitvoeren.

Van één mens, veroordeeld door Romeins en Joods recht, en vervolgens - overigens niet door de Joden maar door de Romeinen - gedood, is er geroepen om zijn bloed te laten neerkomen op een heel volk; in alle tijden. Wat een waanzin. Dat is luisteren naar de stem van ons eigen bloed; heidense razernij.

Terwijl diezelfde kerk een heel ander verhaal kon vertellen. Want bij elke doop wordt daar toch hetzelfde gezegd: 'zijn bloed op ons en op onze kinderen'. Ja, zegt de kerk, maar dan bedoelen we het verzoenend bloed van Jezus. O; is er dan ook nog ander bloed van Jezus dat *niet* verzoenend is?

Waarom heeft de kerk dit vroeger niet tegen Joden gezegd? Nota bene, de kerk beroept zich op het hoofdstuk dat Matteüs precies vóór deze uitspraken van Pilatus en het volk geschreven heeft. Het staat bij wijze van spreken op de bladzijde ernaast: dat Jezus zegt dat zijn bloed zal spreken tot God en de basis zal vormen van een vernieuwd verbond met Israel.

Al hadden we dat nu maar gezegd: dat bloed dat jullie over je afriepen – per ongeluk of expres – is het bloed tot verzoening van alle zonden. Het is het bloed, een leven, dat nog krachtiger spreekt dan dat van Abel. En het roept niet om wraak, maar om een nieuwe wereld.

Wat zou de geschiedenis van Europa en van de Joden er dan anders uit hebben gezien in de afgelopen 1000 jaar.

Wat te doen? Bij alle onschuldig bloed dat nog vloeit? Zwijgen? Roepen? Wat dan en waarom dan?

Roepen om een nieuwe wereld.

Waarin niemand meer Nikswaard heet.

Waarin geen Kaïns, geen wolven meer zijn. Of nee, juist wel, maar waarin de wolf in vrede met het lam verkeert.

Waar niemand bang hoeft te zijn als iemand zegt: ik moet jou even spreken; en dan met jou het veld in loopt. Maar dat het daar dan, in het veld, alleen maar over de Torah kan gaan en wat die voor ons betekent.

Leerdienst Tora en Evangelieⁱ

Open Hof, Kampen

- Muziek
- Welkom en mededelingen

(Gemeente gaat staan)

- Stil gebed

VOORBEREIDING

V Onze hulp is in de Naam van JHWH
A Die hemel en aarde gemaakt heeft
V Die trouw blijft in eeuwigheid
A En niet loslaat het werk van zijn handen.

V JHWH zal met u zijn
A JHWH zal u bewaren

Als christelijke gemeente spreken wij met Jezus als geloofsbelijdenis uit (naar Marcus 12:29-31):

V Hoor Israël, JHWH is onze God, JHWH is één
A Gezegend is zijn Naam: Ik zal met u gaan, nu en altijd
V Liefhebben zul je JHWH je God
Met heel je hart
Met heel je ziel
Met heel je verstand
Met heel je kracht
En je naaste zul je liefhebben als je zelf.

- Zingen Psalm 139: 1 en 2 (de Psalm van de Sidra)

(Gemeente gaat zitten)

- Inleiding en aanvangstekst

DIENST VAN DE SCHRIFTEN

- Gebed om de verlichting door de Heilige Geest
- Lezing uit de Heilige Schrift – NT: Matteüs 27:1-8 - Naardense
- Zingen NLB 272
- Lezing uit de Heilige Schrift – Tenach (deel van Sidra Bereesjiet) Genesis 4: 1-12 - Naardense
- Zingen Psalm 5: 2 en 4
- Uitleg en verkondiging
- Muzikale bijdrage door Marijn de Jong
- Leren van elkaar

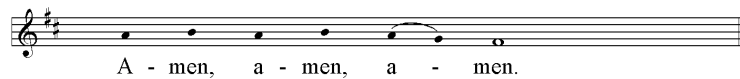
DIENST VAN DE GEBEDEN

- Diaken: toelichting of gebedsintentie

- Dankgebed en voorbeden, stil gebed, 'Onze Vader'

- Inzameling van de gaven
- Slotlied NLB 412: 5 en 6
- Zegen (Num. 6: 24-27)

- Muziek terwijl we de kerkzaal verlaten

ⁱ Ter informatie voor voorgangers en gasten:

- De naam JHWH wordt in de liturgie niet uitgesproken; de voorganger kan kiezen voor adonai, HERE, Eeuwige, etc.
- Als bijbelvertaling gebruiken we het liefst de Naardense Bijbel of de Herziene Statenvertaling
- De liederen komen uit het Liedboek voor de Kerken
- 'Leren van elkaar' is een moment voor interactie (max 5 minuten): wat roept de uitleg op, evt aanvullingen, wat zijn vragen om mee te nemen?